

Tankar om det sociala arbetets riktning

Publicerad i Sociala Nätet 2013-10-31

En fråga som sysselsatt mig en längre tid är vart det institutionaliserade sociala arbetet är på väg. Var det så här det skulle gestalta sig det vill säga skattefinansierade administrativa kolosser som är fullt upptagna med att administrera sig själva, i vilken människor förvandlats till klienter/brukare av välfärdstjänster. Där allt ska mätas, värderas, måluppfyllas och kvalitetssäkras. Helst ska yrkeskåren använda sig av de effektivaste metoderna. Har det nutida sociala arbetet som utförs av socialtjänsten gått in i en återvändsgränd? Frågorna är många men finns det några enkla svar? I den här texten förmedlas lite personliga reflektioner kring verksamhetsområdet ”socialt arbete

Om vi för ett ögonblick stannar upp och tittar i backspegeln ser vi att det sociala arbetet riktat mot samhällets mest utsatta sett olika ut under det senaste århundradet. Ett exempel som är värt att begrunda är hemgården Birkagården i stadsdelen Birkastan i Stockholm. Birkagården som finns än idag fyllde 100 år förra året. Vad är då en hemgård?

1912 var Sverige ett fattigt land. Behovet av omsorg om barn och ungdom var stort. Likaså behovet av kunskap och bildning. Kännetecknade för det svenska samhället i början av 1900-talet var starka sociala spänningar som uttrycktes i form av strejker och upplopp. Hemgårdens skapare Natanael Beskow hade efter en studieresa till London i slutet av 1800-talet inspirerats av settlementrörelsen och dess engagemang för samhällets utsatta. Vid tidpunkten pågick det i England en intensiv debatt och intresset var stort för sociala frågor. När Beskow kom åter till Sverige ville han omsätta settlementrörelsens idéer till det svenska samhället. Idén med settlement så som det utformats i England var bland annat att bättre bemedlade och bildade människor bosatte sig i fattiga områden. Det främsta syftet med settlementen var att förmedla bildning och överbrygga klassmotsättningar. I sammanhanget bör nämnas att det även i Sverige pågick intensiva diskussioner kring ”den sociala frågan”. Främsta skälet till att hemgården förlades i Birkastan var att stadsdelen liksom så många andra stadsdelar i Stockholm var fattiga. Vid tidpunkten (1910-1920-tal) byggdes det upp hemgårdar både i Stockholm och på andra platser i Sverige.

Hemgårdens syfte och funktion var något så enkelt som att vara en mötesplats för människor, unga som gamla samt göra skillnad det vill säga vara en trygg hamn i en orolig omvärld, en plats där människor blev sedda och bekräftade. I dess hägn fick människor mötas som likar samt lära sig respektera varandra. Studiecirklar var en viktig del i verksamheten. Natanael Beskow som var hemgårdens föreståndare i drygt 40 år lyckades väl med sitt uppsåt. Många är det genom årtiondena som haft Birkagården som språngbräda till ett rikare liv. Än idag fyller hemgården en viktig funktion i samhället som mötesplats för människor. Den fattigdom och misär som rådde vid hemgårdens tillkomst har andra förtecken idag. Birkastan är inte längre en fattig stadsdel. Snarare en burgen medelklass stadsdel. Fattigdomen har förflyttats och är idag utbredd i många förorter.

Behövs det hemgårdar idag. Ja, kanske, för trots att människor i Sverige idag, liksom övriga Europa, lever i välutvecklade och rika samhällen förekommer det fattigdom. Upploppen under senare år i Londons och Paris förorter är tydliga uttryck för detta liksom vårens upplopp i Stockholmsområdet. Mer än någonsin behövs det arenor där människor kan mötas som likar. Vad är det som hänt?

I Sverige av idag är det socialtjänstens Individ- och familjeomsorg (IFO) som är samhällets yttersta skyddsnät och som möter fattiga och utsatta människor. Under de senaste 15 – 20 åren har verksamheten suttit på första parkett och åsett de förändringar som samhället genomgått. Förändringar som ska ses i ljuset av Sveriges väg från industrisamhälle till ett postindustriellt samhälle. Omställningen har fått konsekvenser för regioner i Sverige och inte minst för människor. Utöver samhällets förändringar i stort har under de senaste 10 åren ersättningsnivåerna minskat inom de generella socialförsäkrings- och trygghetssystemen. Vidare, har ”trösklarna” för deltagande i samhället förändrats som exempelvis fullgjord grundskola/gymnasium för att få ett arbete. Detta har bidragit till att många ungdomar som av olika skäl avbrutit skolgången har svårigheter att komma in på arbetsmarknaden. Andra viktiga förändringar är omorganiseringen av arbetsmarknaden vilket inneburit att många okvalificerade arbeten försvunnit. Även bostadsmarknaden har omdanats vilket fått konsekvenser för unga människor exempelvis byggs det allt färre hyreslägenheter och en stor del av bostadsbeståndet har ombildats till bostadsrättslägenheter. Detta sistnämnda är särskilt märkbart i många av Sveriges storstäder. Komplettera detta med ett minskat bostadsbyggande.

Omställningen av samhället har lett till att det finns en ökande grupp som lever i utanförskap och som har begränsade eller inga möjligheter att delta och vara delaktiga.

Då i början av 1900-talet var det frivilligorganisationer, liberaler, den begynnande arbetarrörelsen och grupperingar av intellektuella radikaler som observerade fattigdomen och att många levde i utanförskap. Genom tålmodigt opinionsbildningsarbete hamnade ”fattigdomsfrågan” slutligen på den politiska dagordningen. En gemensam välfärd för alla ansågs både vara målet och medlet för att minska de sociala spänningarna. Sveriges välfärdsbygge tog rejäl fart efter andra världskriget. En utveckling som, med vissa reservationer, alltså pågår.

Men, hur ser det då ut idag? En väsentlig förändring är omorganiseringen och utförsäljningen av den gemensamma skattefinansierade välfärden. Det sammanhållande kittet håller successivt på att luckras upp. Sociala och strukturella problem har förvandlats till individuella problem. Verksamheterna inom den sociala sektorn har som överordnat paradigms att hålla budget. Människor har förvandlats till kostnader. Komplettera detta med IFO:s åtagande att vara både arbets- och bostadsförmedling i takt med att de gängse systemen krackelerat.

Alla dessa förändringar har noterats av personal inom IFO under det senaste årtiondet. En samlad bild är dock att yrkeskåren varit tämligen tyst. Ett viktigt skäl till detta kan vara rädsla för ”att säga som det är”. De som trots allt försökt att bryta tystnaden blir inte publicerade i de stora dagstidningarna (DN, SVD). Den socialpolitiska debatten har främst förts i facktidskrifter. Ett försök att nå ut till en bredare krets är initiativet som togs av socialsekreterare i Stockholm för två år sedan (2011). De bildade nätverket Nu bryter vi tystnaden. (NBVT). Nätverket samlar allt större skaror av yrkesverksamma inom socialtjänsten. NBVT:s ambition är att lyfta fram arbetsförhållandena för personalen.

Exempelvis har möjligheterna att arbeta med människor alltmer begränsats på grund av försämringar av budgeten och en ökning av de administrativa arbetet. Färre personer skall arbeta med fler ärenden. NBVT har även en socialpolitisk ambition och det är att lyfta fram vad som sker inom den gemensamma sektorn och vad det får för konsekvenser för människor.

Bild

3

Dagens utformning av IFO tycks inte vara anpassad till att möta fattigdomen och lösa människors utanförskap. Konstruktionen kanske var giltig på 1970- och 1980-talet men inte idag. ”Lösningen” som förts fram av staten under de senaste åren är att IFO ska utvecklas mot

en Evidensbaserad praktik (EBP). Intet ont i den modellen då den värnar om att klienterna/brukarna ska få bästa möjliga hjälp av samhället och att de effektivaste och bästa metoderna ska användas. Kunskap är ett centralt tema inom EBP. Likaså att IFO ska utveckla en gemensam kunskapsbas. Så långt går det att vara överens men det finns svårigheter och översättningsproblem i detta "bygge" som man inte får skylta över. Utmaningen är att bygga upp en kunskapsbas som bär över tid då förutsättningarna för att kunna arbeta ständigt förändras. Förutsättningarna kan delas upp i interna och externa. De interna består exempelvis av omorganisationer, personalomsättning, ökande administration och förändrade budgetförutsättningar. De externa består exempelvis av förändringar inom arbets- och bostadsmarknaden, förändringar inom socialförsäkringssystemet, förändringar i lagstiftningen samt segregation. Dessa omständigheter måste IFO förhålla sig till då dessa utgör hinder för att kunna göra ett bra arbete.

Sammanfattning

Ovan har kortfattat beskrivits hur den sociala frågan hanterades i början av förra seklet och hur förutsättningarna ter sig idag. Ett inledande konstaterande är att vi lever i ett komplext tidevarv och att samhället förändras snabbt. Det finns inte heller några enkla lösningar att ta sig ur den återvändsgränd som IFO befinner sig i. Hemgårdarnas funktion blev sett i backspegeln en "språngbräda" för många människor. Är IFO en "språngbräda" idag? Ja, kanske för en del. Svårigheterna idag är att samhället är mer slutet. Det finns färre ingångar in i samhället om man av olika skäl levt i utanförskap. Många riskerar att bli kvar i utanförskap.

En avslutande reflektion, finns det inom socialtjänsten utrymme för visioner som i början av förra seklet utöver diskussioner om mål, processer och evidensbaserade metoder. Socialtjänsten är, vilket är särskilt viktigt att framhålla, en viktig opinionsbildare för att synliggöra förändringar i välfärdssamhället.

Verksamheten är också en temperaturmätare på samhällsutvecklingen vilket avspeglar sig tydligt just i bostads- och arbetsmarknadspolitik, där parallellsystem byggs upp för dem som redan är marginaliserade.

Anders Arnsvik